

ПОЕЗИЈА ПАРАДОКСА И ХИБРИДНИХ ЗНАЧЕЊА

Бојан Јовановић, *Расиварање душе*, Нишки културни центар, Ниш 2023

Књига *Расиварање душе* Бојана Јовановића, у коју је песник смеистио полувековни избор поезије, је као и живот, тајанствена, озбиљна, не ни много лака за одгонетање, али надасве животна, драгоценна и поучна. Заправо, могло би се рећи да је то читав један мајдан пун разних драгоцених појединости које свако коме она дође у посед може по сопственом нахођењу да присваја, или да покуша да истражи чега још ту има. Несумњиво је да је она пратилац животних збивања друштва у тако дугом периоду те се кроз њу профилише не само песник него и време којем сведочи и на које реагује, као и свет око њега:

У новим храмовима
где продаје се све и свашта
и конзервирана бесмртност
надохват је руке. („Васкресење”)

Будући да је Бојан Јовановић изразито кретиван и образован човек који се остварио у областима као што су етнологија, антропологија, документарни филм, природно је очекивати да ћемо у његовој поезији сусрести њега интегралног, што се делимично и дешава, али не сасвим. Утисак је да ћемо га у поезији пронаћи само до оне мере коју нам он допусти, и као да нам тиме сугерише да, иначе, свако треба да трага за својом истином, чак и тамо где му се она недвосмислено показује.

Опазио ме
и устукнуо.
Да скрије се
на тавану?
Тамо где су од њега,
док је жаро и палио,
бежале иконе.

Извесно је да је Јовановић као научник трагао за истинама које се научно могу верификовати, и о томе оставио бројне књиге, правио филмове који показују стварност као несумњиву истину, али да у поезији заправо показује релативност спознаја, доминантност привида и флуидност личних увида, немогућност постављања оштрих граница између реалности и онога што она значи у индивидуалном уму.

У овако сложеном и разноврсном делу акцендоваћемо само неколико слојева и тематских преокупација аутора као што су: однос тела и душе, душе и духа, Ероса и Танатоса, песме и творца („враћам претежак божански дар”, у песми о Хелдерлину), песника и природе (изванредна хаику поезија), појединца и друштва, онога што је унутра и споља, однос према веровањима и предању, однос пролазности и вечности, овоземаљског и космичког... Несумњиво је да је феномен смрти вишеструко присутан у овој поезији, као уосталом и у савременој цивилизацији, те се однос тела и смрти посматра из непосредног преображаја, као у песми у којој се очев одлазак опсервира кроз последњи удах којим је удахнуо планету кроз коју се трансформисао у звезду, што имплицира космичку цикличност и вечност кружења појединачне егзистенције. Сходно томе, стварање песме за песника могло би имати и неки компензаторски ефекат, отац је остао у песми, штавише, постао је небеско тело, звезда која озарује ближње кроз тело песме. Песник (који је свакако прво човек свестан своје смртности) ствара поезију која постаје одређено време. Овде је пола века сачувано у најсмисленијем облику (укупно 15 књига поезије, од тога два избора). Овде живи дух песника који је бдео над собом, над светом и речима као моћном алату за превладавање бесмисла, пролазности, празнине, те следствено томе посведочује супституцију властитог тела у духовни ентитет, претварање пролазног времена у непролазно, динамичног света у вечни и обновив у духу читаоца. У тријумф Логоса над Танатосом, који епифанијски одзвања кроз створену песму, то јест дело као документ духовног живота који се у креативном чину винуо над телом и скученим оквирима егзистенције.

Но, да видимо шта све заправо може бити поезија, занемарујући добро познате дефиниције о њој као стиховно организованом говору. Ово је све друго пре но поезија спонтаног исказа (Вордсворт), јер је израз дубоке мисаоне преокупације научника, филозофа и антрополога који искуства из тих области преноси у стихове те често њихов смисао измиче читаоцу, али је песма увек заокружена естетска целина, са дубоким слојевима и симболима који понекад траже образованијег читаоца.

Поезија је, у овом случају, свакако и ауторски напор да се наговести оно слућено иза појавног, да се артикулишу егзистенцијалне зебње и метафизичке језе. Да се допре до себе непознатог јер песничка мисао је видовита и отвара двери бића које на остале покушаје спознаје остаје немо („Зачињем синове с одстојања”). Поезија је стога, како овде у овом раскошном избору видимо, могућност да овековечимо своје сударе са

животом, са људима који најчешће изневеравају очекивања, са сопством које има више лица, са собом као оним који се тек у саодносу са другима конституише у зависности од тих интерактивних додира, сукоба или разилажења. Поезија је, како ова и друге књиге потврђују, силажење у праслојеве бића и егзистенције и откривање најдубљих истина у нама, одговор на човекове бројне запитаности. Поезија је у најширем смислу и разговор с душом. Овде је то извучено у први план. Штавише, инсистира се на „растварању” душе, што би могло да имплицира неки волумен, неку прејаку концентрацију силе, енергије, тајанства, коју треба разблажити. У сваком случају, подразумева и неки вид алхемијског задирања у ту непознаницу и обликовање тог садржаја, сходно интенцијама и творачкој моћи аутора. Ово не може бити чисто отварање душе ни исповедање, што ова поезија свакако није. Чиме то песник раствара, „разблужује” своју душу, питамо се иако видимо да је Душа само још једно од пространстава која „попуњавају” поезију овог тананог песника, који сажето осветљава сопствени живот и време у којем живи, горко именујући погрешке човечанства и маркирајући огрешења о истину, правду, богомдани ред ствари.

Ако си она која јеси, пропуштена у кључу
Обећаног спаса, затуреног ту негде
У близини назива којег не могу да се сетим,
да ли си ти моје или ја твоје скровиште
иза чијег танког зида ослушкујем збивања
са другог краја...

Кроз питање *Ако си она која јеси...* библијски призив асоцира на бесмртност душе и дијалог Јована Крститеља и апостола о Исусу Христу као бесмртном. Душа је, дакле, та која унапред зна збивања што следе, а дилемом ко је коме станиште песник само потенцира немогућност крајњих спознаја, јер тек са одбацивањем тела душа плане од спознаја које нису овоземаљске, те су према томе и недокучиве. Сходно томе, слободни смо да претпоставимо да се „растварање” врши трагањем за знањима везаним и за овоземаљске и оностране тајне, надумне и подсвесне. За примарну истину о свету и бићу.

Душа је велико извориште Јовановићевих стихова јер се њено богатство назире и иза стихова пуних бола, иза шкртих и кратких исказа који наговештавају дубоке драме. Све у његовој поезији одзвања као у раскошној суспрегнутој мелодији душе, светли тонови, тамни тонови, стишаност бића сугерисана белинама у стиху које се освешћује након предавања трагањима, радостима, обманама и тузи. Песма „Одјек прећутаног распећа” омаж је поети „прогнаном из тела”, погубљеном и прећутане истине која се ни дан-данас не чује гласно. Али неказива ме реч води између облика које је за собом оставила смрт”, те слави моћ речи, и оних које није стигао да изговори тај Орфеј (Миљковић), коме су откинули главу јер се није бојао да истиче истину. Да слика Ариљског анђела,

да реafirмише фреске, православље у доба када је владар био „Бог” а његово слуге почесто и главосече.

„Ако си био принц песника”
Ругали су ми се одлазећи,
Сада смо те и крунисали.

Библијски контекст сугерише праведника као жртву и злочинце у својој бестијалности и моћи што је, нажалост, образац који је и данас посебно моћан.

И у многим другим песмама за разумевање Јовановићеве поезије нужно је познавање контекста, онога што се као подтема подразумева. Подсетимо на Јунгове речи о важности душе за човека:

Права истина може задовољити разум, али она никад не показује
смисао људског живота, који душа обухвата и изражава.

Саздана на синтези дионизијског принципа, дакле из аутентичног надахнућа појавним и дослућеним, сновним, и аполинијског синтетичног духа аутора научника, који се испољава у различитом тематском обиљу и обликовању песничке грађе, некој врсти поетике свезнања, поезија Бојана Јовановића доноси комплексну слику света у којој се он огледа и у синхронијској и у дијахронијској равни (присуство предања, мита, веровања, наговештаја обичаја), те има и видну социјалну обојеност и изван ангажовани тон, нарочито у погледу националне историје и савремених прилика („Избледи азбучник”, о медијском дозирању смрти). Но, духовност, сликовитост и лапидарност претежу и чине је крајње спиритуализованом, епистемолошки усмереном јер нас наводи на трагање за знањима и истинама будући да је све подложно сумњи, официјелна знања, она која се добијају у институцијама, па и она из бројних књига. Да ли је тек душа, оно што проговори истином, прави и једини поуздани сведок и тумач истине, овог и оног света, питамо се:

Растопи чула
И ослободи душу
До узлета тела!

Песник, ипак, настоји да нас поучи слушању душе и то да душом ослушкујемо виши смисао, да знамо да је она кључ нашег битисања и креативности:

Мислећи / повремено на тебе / занела сам / скривала се / иза све веће
даљине / осуте траговима варљивог светла / тражио си ме и тражиш. / А
било је довољно / само да се окренеш / и да ме видиш. / Била сам увек ту.

Слово о избору из полувековног бављења поезијом, под називом *Расиварање душе* Бојана Јовановића, могли бисмо заокружити ставом представника Нове критике, Брукса *језик поезије је језик парадокса* (као у песмама „Трајност пролазног”, „Обмана видљивог”...). С обзиром на то да поезија третира свет, или било који предмет поетизације, онако како се он одражава у субјективном искуству, видећемо да је то код Бојана Јовановића често дотакнуто с периферије, споља, да би се преломило кроз унутарњу неодређеност лирског субјекта који често сугерише чисту датост не откривајући увек лични доживљај предметне стварности. Понекад, и кад то не скрива, он је често у улози посматрача, тумача појаве или призора одређеног феномена („Пасје време”). Уочљиво је да језик у његовим песмама битише пре као средство израза него комуникације, стога је у овој књизи приличан број херметичних песама које није лако дешифровати, али се зато као одређене формуле могу односити на многе појаве и феномене, сходно читаочевој моћи да им да властити смисао. Иако сваки аутор рачуна на читаоца, многи им и иду у сусрет и дају назнаке своје имплицитне поетике, Бојан Јовановић хотимице затура сопствене трагове, као да га и не занима да ли ће песма бити схваћена и прихваћена. Он је предочава као чисту вербалну датост која има вредност сама по себи, јер је новорођени духовни супстрат који одражава или тренутну мисаоно-емоционалну или интелектуалну ауторску реалност, или је плод дугог посматрања одређених друштвених појава и личних увида, дилема или слутњи. Стога је његов ангажман видан, а поетски текст дискурзиван и донекле мистериозан.

Јовановић се у читавом опусу трудио да буде што невидљивији, да не говори у своје име. Чак је и душу пустио да сама говори... неколико песама у женском роду, но ни ту то није душа конкретног песника, то је душа као есенција живота, света, као калеидоскоп знања, или као палимпсест, како је названа у изванредном поговору Снежане Божић. То је онај трезор бића који чува све што се кроз време наталожило у њој. То је слика архибитисања, ту се на дискретан начин сусрећу етнолог, антрополог и песник. Подсетимо да Адорно каже да се у великим лирским песмама (овде књизи), насупрот субјективној димензији, ипак доминантно осећа прикривени „колективни подземни ток”, јер глас лирског песника представља говор у име свих, и оних који немају снагу да сопствени индивидуални бунт искажу на сличан начин, што је овде, у *Расиварању душе* Бојана Јовановића, више него очигледно.

Мр Милица Т. ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ
ТВ критичар РТС-а у пензији
Београд
milicalil@yahoo.com